

Tofiq Mirkazim oğlu İsmayilov –

Beynəlxalq Mühəndislik Akademiyasının həqiqi üzvü, Azərbaycan Respublikasının Dövlət katibi, Əməkdar elm xadimi, Dövlət mükafatı laureatı, texnika elmləri doktoru, SSRİ Ali Sovetinin deputatı, professor... 21 iyun 1933-cü ildə Bakıda - adı hörmətlə xatırlanan Mirkazim Mirheydər oğlunun ailəsində dünyaya göz açıb. Orta təhsilini Bakı və Ağdaş şəhərlərində alıb. Vaxtilə Ağdaşda oxuduğu məktəb indi onun adını daşıyır

“Cavanlığın özü gözəllikdir...”

“Bütün varlığı ilə xalqına, Vətəninə bağlı olan alim gənclik haqqında belə düşünürdü. Respublikamızda milli kadrların hazırlanmasında böyük qayğı və səyləri olan Tofiq İsmayilov yeni nəslin yorulmaz tərbiyəçisi idi

Tofiq Mirkazim oğlu İsmayilov həyat yoldaşı Lala xanım

“Tofiq müəllimin həyat yoldaşı Lala xanım evlərində görüşdük. Mənəvi irs kimi qoyub getdiyi ideya və amalları yaşadığı ailə ilə tanış olduq. Lala xanım onun adını daşıyan fondun sədri, qızı Səbinə isə kabinet-müzeyinin direktorudur. Oğlu Mirheydər Rabita və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyində işləyir. “Bir alim, ictimai xadim, vətənpərvər ziyalı kimi tanıdığımız Tofiq müəllim necə həyat yoldaşı idi”, “evinə ailə mədəniyyətini necə formalaşdırmışdı?” Lala xanıma ünvanladığım bu kimi suallara hardan qızı Səbinə xanım da müdaxilə edir...”

- Lala xanım, “Dostunu göstər, sən kim olduğuna söyləyim” məsələsinə qohum bir deyim də var: “Uşaqlıqından danış, deyim kimsən”...

- Tofiqin kosmik elm yolu hələ ağır müharibə illərindən, keçmiş Yuri Qaqarin adına Pioner və Maktəblilər Sarayının aviomodel dərnəyindən başlamışdı. 1951-ci ildə orta məktəbi bitirdikdən sonra Moskva şəhərindəki Elektrotexniki Rabita İnstitutuna daxil olmuşdu. Həmin institutu uğurla başa vurub, Moskvada əmək fəaliyyətinə başlamış, aspiranturaya qəbul olunmuşdu.

1964-cü ildə Bakıya qayıtdı, müəssisələrin birinə aparıcı mühəndis təyin edildi. İki ildən sonra Azərbaycan Politeknik İnstitutunun (indiki Texniki Universitet) elektrotexnika fakültəsində kafedranın dosenti oldu.

- Yaşın Sizi də elə o kafedrada görüşmüş?..

- Elədir. Mən o kafedraya çertyojları çəkəndə üçün gedirdim. Onunla bir neçə dəfə rastlaşandan sonra rəfiqəmdən mənim baramda maraqlanırdı və ondan xahiş edir ki, bizi tanış etsin. Rəfiqəm etiraz edib, qorxduğunu bildirir. Tofiq isə “sənin işin olmasın, bizi tanış elə, sonrasına özümüz baxarıq” - deyib.

“Heç nədən xəbərim yox, baramda hər şeyi öyrənir, mənədən “hə, yox” almamış artıq evlənməyə hazırlaşır. Çox qətiyyətli insan idi. Rəfiqəmə deyir ki, subaydı-nişanlıdı bilmirəm, bu qız mənim olmalıdı! Yaş fərqi çox idi; mənim 19, onun 32 yaşına vardı. Buna görə anam razı olmasa da mənim çox xoşuma gəlmişdi Tofiq. Dedim, ay mama, baxın da, görürəm ki, yaxşı oğlandı...”

Onlar elçi gələndə mən bacımınla o biri otaqda gizlənmişdik. Anam mətbəxdə iş görürdü. 5-6 kişi idi. Bir də gördük qonaqlarla bizimkilər qucaqlaşdırıb öpüşürdülər. Təəccübləndik. Anam isə dedi: vay, qızın razılığını verdilər! Sən demə Tofiqin atası Mirkazim müəllim atamla birlikdə cəbhədə olubarmış. Özü alim olan atam təfəkkürlü insanları çox dəyərləndirirdi. Na isə, mənəviyyət əlaməti uyğun olan ailələr bu izdivacdan peşman olmadı...

Oğlu Mirheydər və qızı Səbinə xanım

Səbinə:

- Atamın xarakterində müasirlik və köhnə kişilərə xas xüsusi vəhdətə idi. Yəqinləndirsən, o vaxtlar kosmetikadan bol-bol istifadə dəbdə idi. Atam hər şeyə, o cümlədən bizim bəzənəymizə də fikir verər, ciddi yanaşardı. Deyirdi, gözünlə sürmədən istifadə edin, dodağa isə, ümumiyyətlə heç nə olmaz, cavanlıq özü gözəllikdir!..

Bir hadisəni xatırlatmaq istəyirəm. Atamın dostu Rafiq Məmmədovun oğlunun toyuna getməyə hazırlaşırıq. Böyük xalqların vəfat etmişdi. - deyə ona görə anam getmədi. Aşağı düşdüm ki, anam da bizi bəlkəndən yola salır. Birdən atam üzümə diqqətlə baxdı və dedi: “Qızım, qalx yuxarı, üz-gözünü yu gəl, gedək toyumuza”. Atamın sözü bizim üçün qanun idi. Ona qarşı özümün ifadəsində belə bir etiraz mimikası ola bilməzdi. Yuxarı qalxıb, hirsimi tökdüm anamın üstünə. Evdə usta işləyəndə mən məktəbə getməzdim ki, ana tak qalmasın. 17 yaşından Moskvada olmuşdu, amma milli xasiyyətlərini itirməmişdi.

Nənam onun uşaqlıqda şilləliyiindən danışardı. Salyan və Ağdaş Rayon Partiya komitələrinin, Naxçıvan Vilayət Komitəsinin katibi vəzifələrində çalışan babamı II Dünya müharibəsi illərində cəbhəyə göndərmişdilər. Həmin illərdə nəsa bir məsələ ilə bağlı nənamı çıxırırlar “raykom partiya”ya. Nənam 3 uşağı qaynanasının yanında qoyub, getmək istəyəndə atam (10-12 yaş varmış) deyib: “sən heç yera getməyəcəksən!” Nənam hirsələnib, deyib “sən otur yerində, bəlkə atamın başına bir iş gəlib?” Atam deyib, “mən sənə söz deyirəm, ya mənə də özünə aparacaqsan, ya evdən çıxmayacağısan. Raykom nadi, qadınım ora tak getməyi nadi?!” Nənam onun sözüne əhəmiyyət verməyib. Blokdan çıxdanda görüb ki, Tofiq evin stullarını pancarədən bir-bir atır. Nənam məcbur olub, onu da özü ilə götürüb. Belə xasiyyətləri olub atamın.

Lala xanım:

- Gözəl günlər idi. Tofiq xasiyyətə yumşaq, romantik insan idi. O böyük məhəbbət bizim aramızda hər an yaşadı. Nadir hal-

larda işdən evə gülsüz gəlirdi. Eva giranda, nə qədər yorğun olsa da, gülürüz görünməyə, gərginliyini bizdən gizlətməyə çalışırdı. Şən xasiyyəti idi, incəsənət adamları ilə şəxsnə yaxınlığı vardı. O vaxtlar istirahət günlərində verilən muğamat konsertlərinə mütləq qulaq asardı. Xalq musiqisi ilə yanaşı, klassik musiqiyə də böyük marağı vardı. Emin Sabitoğlu, Anar, Arif Malikov ilə yaxın ünsiyyətdə idi. Rəhmətlik Gülarə Əliyeva ilə birlikdə məclislərdə olurdular, onun çaldığı gözəl musiqiləri dinləyirdik. Amma axır günlər baş verən hadisələr onu çox mütaəssir, çox narahat edirdi. O mürəkkəb dövrdə onun televiziyaadakı həyəcanlı çıxışlarına baxanda, necə qorxurdun...

Sabina:

- Hamımız süfura arxasında aylaşmışdıq. Televiziyordan atamın Dövlət katibi vəzifəsinə təyin olunduğunu eşidəndə çox sevindik. O isə fikirdi idi. Məsulyyətinin bira-beş artıq hiss olunurdu. "Siz sevinirsiniz, - dedi, hisslərinizi başa düşürəm. Amma bilin ki, mən bütün dünya bir alim olaraq tanıyır. Mənim hörmətim bu vəzifəyə görə deyil, alimliliyə görədir". Özü bu vəzifəni daşımaq istəmirdi, onu milli missiya, fakt qarşısında qoydular. Çox vəzifələr təklif etmişdilər, etirazını bildirmişdi. Deyirdi, mənə vəzifə lazım deyil, mən onsuz da millət üçün çalışıram.

Ağdamda keçirilən axırıncı yığıncaqda bəzi hadisələr baş verdi. Bir dəstə qadın onları məzəmmət etdi ki, siz kişilər isti kreslolarda aylaşmışınız, amma erməni kişilər qızlarımızın başına nə oynurlar açır! Bu sözlər ona bas idi. Belə bir gərgin anda atam hər iki alini stola qoyub, deyib "hamı vertolyota!" Yazıq İsmət müəllim yığıncağı qızdırıma içində aparıb, komendantlardan hesabat götürüb. Onlar Rusiya, Qazaxıstan nümayəndələri yanında işlərini görüb geriyə qayıdacaqdılar. Saat 4,00-də Bakıda tədbirləri vardı. Sonra yığıncaqdakı həmin qadınları heç tapmadılar da, kim olduqlarını aşkar da edə bilmədilər...

- Bəlkə elə onları qızışdırırlar erməni qadınları imiş. Axı onlar Azərbaycan dilində bizdən pis danışmırlar?

- Nə bilim, bəlkə də...

- Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevlə münasibətləri necə idi?

- Heydər Əliyevlə Moskvada olarkən tez-tez görüşürdülər. Orada H.Əliyev həmişə deyirdi ki, "Tofiq, sən mənim dostum Kazımın oğlusun. XIX partiya konfransında atam həmin yığib, Heydər Əliyevlə birlikdə şəkil də çəkmişdi. O həmişə deyirdi ki, Heydər Əliyevsiz biz heç nə edə bilmərik. Atam rəhmətə gedəndə ulu öndər başsağlığı teleqramı vurdu, jurnalistlərlə görüşdə, hətta kövrəldi də... Dedi ki, Tofiqi uşaqlıqdan tanıyıram, atası ilə işləmişəm. Mən Tofiqin qanını yerdə qoymaram", 1976-cı ildə Kosmik Tədqiqatlar İnstitutunu Heydər Əliyev yaratdı. "Kaspi" bir günün içərində yarandı. Ermənilər bu fürsəti əldən vermək istəmirdilər, amma onları adlandıq. Heydər Əliyev olmasaydı, SSRİ məkanında yeganə olan Kaspi İnstitutunun yaranması qeyri-mümkün idi. Atam isə bir alim kimi ora rəhbərlik edirdi.

- Tofiq müəllim iki yüzdən çox elmi işin müəllifidir, onlardan doxsanı itxirdir.

Tofiq İsmayilov atası Mirkəzim İsmayilovla

- Tofiqin peykaltı rabitə vasitələrinin yaradılması nazariyasına və təcrübəsinə verdiyi töhfələr elm aləmində yüksək qiymətləndirilir. Onun rəhbərliyi və iştirakı ilə keçmiş İttifaqda ilk dəfə olaraq ətraf mühitə operativ nəzarət-ölçü sistemi yaradıldı. Onun rəhbərliyi və iştirakı ilə yaradılmış elmi cihazlar kompleks aerokosmik nəzarət ölçü poliqonlarında geniş tətbiq olub. Bu sahədə ilk elmi konsepsiya - Yerin kosmosdan tədqiqi konsepsiyası onun adı ilə bağlıdır. Keçmiş SSRİ-nin və Avropa ölkələrinin sınaq meydanlarında "İnterkosmos" programı üzrə keçirilmiş aerokosmik eksperimentlərin (beynəlxalq "Günəş" eksperimenti və s.) nəticələri bu konsepsiyanın böyük elmi və təcrübə əhəmiyyətini sübut etdi.

“ Astrofizika sahəsində elmi-tətbiqi cihazquradırma problemləri də Tofiq İsmayilovun tədqiqatlarında mühüm yer tutur. Onun rəhbərliyi və iştirakı ilə yaradılmış "PS-17 B" və "Pulsar-X-1" rentgen bort teleskopları "Salyut-So-yuz-T-11" və "Mir" orbital elmi stansiyalarında uğurla işləmişdir. "Pulsar-X-1" teleskopu ifrat yeni ulduz barədə informasiya toplandıqda iştirak etmiş və hazırda "Mir" orbital stansiyasında sax halda işini uğurla davam etdirir.

- Tofiq müəllimin bir valideyn olaraq sizə tövsiyələri nədən ibarət idi?

Sabina:

- Həmişə bizə tələq edirdi ki, insanlığınuzu itirməyin, təvazökar olun, özünüzi yüksəkələrdə aparmayın. Onun üçün var-dövlət, sərvət ailəsi idi. Nəvəsi üçün ürəyi gərdirdi. Mənə deyirdi incimə, sən onun yanında ikinci plandasan. Ömründə özünə bir stəkan çay süzməyən adam səndən 6-da durub anamla birgə körpəyə yemək hazırlayırdı. Görəydim, bunu necə sevinclə edirdi. Həmin nəvəsi - qızım Lələ indi rəssam-dizaynerdi, magistraturada təhsilini davam etdirir. 2011-ci ildə Qarakənd hadisəsinin 20 illiyinə

Ulu öndər Heydər Əliyev və Tofiq İsmayilov

və babasına həsr olunmuş sərgisi nümayiş etdirildi. Ailəmizdə hörmət, sevgi vardı. Atam evə gələndə mütləq hamımız ayağa qalxırdıq, onunla öpüşürdük. Bizə gələn qonaqlar bu ailə mədəniyyətinə heyranlənirdilər.

Lələ xanım:

- Tofiq vətənin dərin məhəbbətlə sevən bir insan idi. O, 1990-cı ilin 20 yanvar hadisələrindən sonra SSRİ Xalq Deputatları qurultayında tribunaya qalxaraq Bakıda baş vermiş qanlı cinayətin baskılarını lanətlədi və bu qırğında həlak olmuş günahsız insanların xatirəsini yad etmək üçün ayağa qalxmağı təklif etdi. Həmin ayağa qalxdı. Bütün deputatların, qurultayın Rayəsət Heyətinin ayağa qalxdığını gören Qorbacov ayağa qalxmadı, günahsız şəhidlərin ruhunu yad etməyə məcbur oldu.

20 noyabr 1991-ci il. Xalqımızın milli salnamasına qara hərflərdə yazılan daha bir tarix!.. O daşqatlı faciə Azərbaycan Milli Aerokosmik Agentiyi kimi ayrı-ayrı kollektivlərin "xatirət dəftəri" nə yox, ümumən Azərbaycan xalqının, yaddaşına qara sahifə kimi düşdü, hər kəsin xatirəsində unudulmaz iz saldı. Respublikamızın say-seçmə qeyrətli oğullarının bir dəstəsi əzali-əbədi Qarabağımızın Qarəkənd oymağının səmasında vurulan "MI-8" hərbi vertolyotunda faciəli surətdə həlak oldu. Onlar Vətən yolunda, torpaqlarımızın azadlığı uğrunda şəhid oldular... Allah həmişinə rəhmət eləsin!

- Lələ xanım, ağır da olsa, Tofiq müəllimin yoxluğu sizin üçün nədir?..

Akademik AMEA-nin fəxri üzvü Kərim Kərimov və Tofiq İsmayilov

- İldən-ilə daha çətin olur mənə. Nisbətən cavanlıqımda, uşaqlar balaca olanda, başım onlara qarşırdı. İndi böyüyüblər, həmişinin öz əli, öz başı. Sabina hərdən zarafatla deyir: "Mən sənənin Tofiq deyiləm ha..." Çox çətinlik çəkərim, ələ heç fikirləşməyə ki, Tofiq sağ olsaydı belə deyirdi, ələ edər... Tez inciyim. Bir problem olanda kədərlənərim ki, mənə Tofiqsiz görüblər. Belə şeylər keçir bəyindən...

Lələ xanımın nəmli baxışları uzaqları dikilir. Arxa tərəfdən Tofiq müəllimin şəkli boyların. Bu, - sonuncu dəfə ömür-gün yoldaşını görmək arzusuyla evyana boylanan baxışlara bənzəyir. Şəkil sanki canlanıb, qatıyyət və iztirib ifadə edən cizgilər dil açıb danışır: "Daxırına, Lələ, mən səni görürəm, mən həmişə sənənləyəm..."